

Egy apró londoni irodából igázták le Indiát, és ők taposták ki az utat Escobarnak meg az Amazonnak is

<https://24.hu/kultura/2022/08/30/william-dalrymple-interju-afganisztan-haboru-tortenelem-india-nagy-britannia-birodalom-megszallas-kelet-indiai-tarsasag-kina-putyin-amerika/#>

***The Anarchy: The Relentless Rise of the East India Company* (2019) ISBN 978-1-40886-437-1**

***William Dalrymple :A sah visszatér*
Háború Afganisztánért (1839-1842)**

Park Kiadó 2022 ISBN:9789633553480 ford.Hegedűs Péter

Millió módja lett volna, hogy a nyugati hatalmak elkerüljék az afganisztáni megszállás katasztrofális végkifejletét, ami Putyint is bátoríthatta Ukrajna lerohanására – véli William Dalrymple, aki már tíz éve egy vaskos könyvben figyelmeztetett a baljós történelmi előzményekre, és akinek az afgán elnök mellett a Fehér Ház egyaránt kikérte tanácsát. A most magyarul is megjelent *A sah visszatér* izgalmasan eleveníti fel Afganisztán első nyugati megszállásának tanulságos kudarcát, amit a történelem első nagy multicéje, a Brit Kelet-indiai Társaság hajtott végre. Vajon miben készítette elő a terepet ez a világot behálózó vállalat korunk cégóriásainak? Mi várható most Afganisztánban? És miért hatékonyabb a 21. században a kínai imperializmus a nyugatinál? A nagyrészt Delhiben élő, évtizedek óta a térséget kutató történésszel Budapesten interjúztunk.

Szaktárját tekintve történész, nem pedig jós, ebben az angolul tíz éve megjelent könyvében mégis elég pontosan megjövendölte, hogy Amerika afganisztáni háborúja hasonlóan fejtelten, megalázó kivonulással végződik majd, mint az ország első nyugati megszállása a 19. század közepén.

Ehhez igazán nem kellett jósnak lenni. Kristálytiszttán látszott, merre haladnak a dolgok. A diplomaták és a politikusok nagy része persze nem akarta levonni a kellemetlen következtetéseket, de reálisan értékelve a helyzetet teljesen világos volt, hogy előbb-utóbb az a végkifejlet várható, ami tavaly nyáron be is következett. Annyira megalázó és megsemmisítő azért nem volt ez a kivonulás, mint az 1842-es, amikor a megszálló hadsereg jelentős része odaveszett a menekülés során. De így is totális vereséggel ért fel, azóta is ennek a kudarcnak a következményeivel élünk.

Mik voltak az első angol–afgán háború fő tanulságai, amit a nyugati hatalmak figyelmen kívül hagytak az elmúlt húsz évben? És miért ásta bele magát a régió történetébe?

Húsz éve kezdtem el foglalkozni a Brit Kelet-indiai Társasággal, ezzel a vállalattal, ami szerintem az újkori történelem egyik legkülönlegesebb képződménye. A Johnny Depp-rajongók emlékezhetnek rá, hogy röviden feltűnik *A Karib-tenger kalózaiban* is, ahol egy ponton a Brit Kelet-indiai Társaság az ellenség. Bizonyos értelemben a

film adta az inspirációt, mert egy ponton rádöbbenem, hogy a társaság, amivel legtöbbször csak unalmas iskolai tankönyvekben találkozunk, valójában az első nagy multinacionális vállalat volt. Így mindaz jellemezte, ami miatt manapság tartunk korunk olyan cégóriásaitól, mint például az Exxon Mobile, a Facebook, az Amazon vagy a Tesla. Hogy a maguk előnyére torzítják a gazdaságot és a politikai rendszert, és hogy a kormányok sem képesek elszámoltatni őket. Mindez már évszázadokkal korábban lezajlott a Brit Kelet-indiai Társaságnál is, csak még szélsőségesebb formában.

Egy apró londoni irodából hódították meg Indiát, a világ akkori leggazdagabb országát.

Tényleg ne egy hatalmas székházra gondoljunk, a társaság központi irodája egy öt ablak széles épület volt, nem nagyobb ennél a budai lakóháznál, amiben most beszélgetünk. Az indiai hódításuk kezdetén mindössze harmincöt ember dolgozott a londoni irodában. Már ez elképesztő, hogy milyen kevés emberrel hajtottak végre világtörténelmi léptékű dolgokat.

Mi tette őket erre képessé?

Például a pénz, amit indiai bankároktól kaptak kölcsön. Mert az fontos volt, hogy mindig megadták a tartozásaikat, határidőre fizettek, és gondosan ügyeltek arra, hogy a kereskedelmi szerződéseiket soha ne szegjék meg. Ebben különböztek India számos korábbi uralkodójától, akik a bankárokat inkább piócáknak és egyéb élősködőnek tartották – sokszor ennek megfelelően bántak velük. Itt azonban egy csapat vállalati ember találkozott egy másik csapat vállalati emberrel, és hiába volt az egyik brit, marhahúsevő és keresztény, a másik pedig indiai, vegetáriánus és hindu vagy épp dzsainista, közben ugyanazt a pénzügyi nyelvet beszélték, a kereskedelmi érdekeik pedig egybeestek. Ezt a folyamatot ma is megfigyelhetjük a világ legtöbb pontján, a pénzügyi elit tagjai kiválóan szót értenek egymással a nemzeti, kulturális, vallási különbségek ellenére. Jobban elmélyedve a témában tehát világossá vált, hogy a Brit Kelet-indiai Társaság felemelkedése és bukása nem holt történelem, hanem a mi korunkról is szól. Négy könyvben dolgoztam fel ezt a történetet, a megjelenés dátumát tekintve a *The Anarchy* című kötet a legújabb, amely a társaság felemelkedéséről szól. Barack Obama ezt 2019-ben a kedvenc könyvei közé választotta. Eggyel korábban írtam *A sah visszatért*, ebben a társaságnak azt az időszakát mutatom be, amikor a maximális ambíció és könnyelműség lett úrrá rajtuk: immár nem elégedtek meg Dél-Ázsiával, de Közép-Ázsiát is el akarták foglalni. Sokszor elfelejtik, hogy Afganisztán meghódítása első körben nem állami, hanem vállalati projekt volt. Nem a Downing Streeten döntöttek róla, és nem a brit hadsereg vagy a királyi flotta hajtotta végre, hanem egy magáncég. Ezért is annyira releváns a történet.

Ezek a cégek kormányokat döntöttek meg, háborúkat vívtak, politikusokat fizettek le, törvényhozási folyamatokat aknáztak alá. Ők taposták ki az utat a mai gigavállalatoknak, amelyek olykor nagyobb gazdasági forgalmat bonyolítanak, mint egyes országok.

Fejből nem tudom, mennyi Magyarország éves GDP-je, de meglepődnék, ha jelentősen meghaladná a Microsoft vagy az Apple éves bevételét. A nagyvállalatok persze nemes célokat is szolgálhatnak: munkát adnak embereknek, kényelmesebbé teszik az életünket és pörgetik a gazdaságot. Ha egy könyvet meg akarunk venni, ma már ki sem kell lépnünk otthonról, elég kettőt kattintani az Amazonon. Ennek a hatalomkoncentrációnak ugyanakkor megvannak a veszélyei is, és a történelemben elmélyedve találhatunk figyelmeztető leckéket.

A Brit Kelet-indiai Társaságot tehát kis túlzással úgy kell elképzelni, mintha az Amazonnak saját területe és hadserege lenne?

Pontosan. És nem pusztán India és Afganisztán sorsa forgott kockán, hanem Angliáé is. Mert hatalma csúcsán a társaság sok hazatérő munkatársa arra használta a vagyonát, hogy bejusson a parlamentbe. Volt olyan szakasz, amikor a vállalat hatvan alkalmazottja parlamenti képviselő is volt, és ezen túl még számos politikusnak voltak részvényei a Brit Kelet-indiai Társaságnál, akik így szintén érdekeltek voltak a sikerében. Már ekkoriban kifejlesztették a vállalati lobbizás teljes eszköztárát. Az első dokumentált céges korrupciós eset is hozzájuk fűződik: a társaság kormányzója 1690-ben a londoni Tower tömlőcébe került, mert pénzt ajánlott politikusoknak, hogy úgy módosítsák a törvényt, amivel a vállalat még jobban kiterjesztheti monopóliumát. Ez is ismerős lehet, mert ma sem csak az a veszély fenyeget, hogy egy olajcég megkenhet valakit Nigériában, vagy sötét üzleteket üthet nyélbe Szaúd-Arábiában, hiszen közben otthon, Amerikában vagy Európában is aláaknázhajta a demokratikus intézményrendszert a saját érdekeit hajtván.

Pusztán az innovatív üzleti modell és a rugalmasság tette ennyire hatékonyá a társaságot? Hiszen egy olyan időszakban igazta le Indiát, amikor annak gazdasága összehasonlíthatatlanul virágzóbb volt, mint Angliáé.

A Brit Kelet-indiai Társaság megalapításakor, 1600-ban India a világgazdaság csaknem negyedét, 22,5 százalékát produkálta. Eközben a brit gazdaság mindössze 1,8 százalékot tett ki. Mire a gyarmatosítás időszaka 1947-ben lezárult, ez az arány nagyjából megfordult. Nagy-Britannia a világ javainak a negyedét adta, míg India hozzájárulása lecsúszott az egy számjegyű tartományba.

De hogy kényszerítette térdre az egérke az elefántot?

Mint a legtöbb sikeres vállalat, a társaság is megváltoztatta menet közben a marketingjét és az üzleti stratégiáját. Eredetileg fűszerkereskedelemre szakosodott, és nem is Indiára, hanem a ma Indonéziaként ismert szigetvilágra koncentrált. Angliából hajóztak Jakartába és egyéb városokba, hogy fűszereket vegyenek, aztán jó haszonnal eladták a világ más részein. De a hollandok ezt jobban csinálták náluk. Jobb hajóik voltak és a pénzügyi rendszerük is alkalmasabbnak bizonyult erre a tevékenységre. Így, negyven évvel a megalapítása után, a társaság alapjaiban újragondolta önmagát, akárcsak egy startup cég, ami kicsit félresiklik, így át kell alakítania az üzleti modelljét, a struktúráját és a befektetői körét. 1640-ben kiszálltak a fűszerbizniszből, és indiai textilekkel kezdtek kereskedni. Óriási profilváltás. A Mogul Birodalom épp hatalma csúcsán volt Indiában, ekkoriban épült a Taj Mahal – a világ legerősebb

gazdasága volt. Ám a mogul uralkodóknak nem volt tisztességes kereskedelmi flottájuk, így kapóra jön nekik a Brit Kelet-indiai Társaság a hajóival. Ezt követően a társaság gigantikus tengeri kereskedelmi hálózattá nőtte ki magát. Annyira hatékonyan csinálták, hogy egészen Mexikóig érződtek a hatásai, ahol hamarosan válságba került a textilgyártás, mert nem tudott versenyezni az Indiából beáramló olcsó szövetekkel.

De ez még nem gyarmati kizsákmányolás, hanem egy mindkét félnek előnyös üzleti kapcsolat.

Így van, az indiaiak és a Brit Kelet-indiai Társaság is nagyon jól keres az üzleten, talán csak a mexikóiak vesztese a dolognak. Amikor viszont a Mogul Birodalom váratlanul összedől, a társaság is bevonódik a konfliktusba. Kaotikus időszak ez. A nagy, erős és egységes birodalom apró államok százaira esik szét, amiket egyenként könnyű legyőzni. A társaság az indiai bankároktól kapott kölcsönökből helyi zsoldosokat fogad, tehát nem fehérek vívták a hódító háborúkat, hanem indiaiak harcoltak indiaiakkal, csak jelentős részük egy nyugati vállalat szolgálatában állt. A zsoldosregükkel kiharcolnak egy nagy szeletet maguknak Indiából, és rájönnek, hogy adót is kivethetnek ezeken a területeken. Véget ér a kölcsönös előnyök időszaka, és indul a tiszta kizsákmányolás: a gyarmati hódítás profitjából újabb javakat vesznek, amiket aztán ismét pénzzé tehetnek. Aztán jön egy újabb nagy váltás, amikor elkezdenek ópiumot terjeszteni, ami eddigre már Ázsia nagy részén illegálisnak számít. Kínában is törvénytelen, a társaság Kínában értékesíti az Indiában termesztett ópiumot, cserébe pedig kínai teát vesznek, amivel a világ minden részén kereskednek. Két győztes ópiumháborút is megvívnak, a kínaiak a mai napig úgy beszélnek ezekről, mint ötezer éves történelmük legszörnyűbb mozzanatairól.

Hongkong is ekkor kerül brit kézre, amit a társaság bázisként használ a narkókereskedelemez. Olyan az egész, mint Pablo Escobar és a Medellín kartell, amit a kor legnagyobb magánhadserege és magánflottája támogat.

Ismételjük át: a fűszertől indultunk, onnan váltottunk a textilre, majd az erőszakkal elvett textilre, majd az emberiség történelmének legnagyobb drogbizniszét kezdik üzemeltetni. Befolyása csúcán a társaság megkapja az engedélyt a brit kormánytól, hogy teakészleteit a gyarmati adó megfizetése nélkül adhassa el az amerikai kolóniákon. Ez az adómentesség provokálja ki a „bostoni teadélutánt”, ami aztán forradalomba torkollik. Ez az egyetlen vállalat tehát tényleg behálózta a világot: ott van Kínában és Amerikában, meghódította Indiát.

Az volt a Brit Kelet-indiai Társaság fő helyzeti előnye, hogy gyorsak, rugalmasak voltak a lomha állami intézményekkel ellentétben?

A kontraszt jól látszik, ha a britet összehasonlítjuk a Francia Kelet-indiai Társasággal, amely nem magánvállalkozásként működött, hanem a korona irányítása alatt állt. Ahogy várná az ember, sokkal lassabbak, bürokratikusabbak, korruptabbak voltak, tele buta arisztokratákkal. Egy katyvasz az egész, így gyorsan le is maradt a britek mögött, ami az első libertariánus, kíméletlenül hatékony, szabadpiaci társaság volt. A társaságban tehát minden megvan, ami jó, és ami rossz a szabadpiacban. A

hatékony kéz a kézben jár a kegyetlenséggel.

Az elképesztő sikerek fényében érthetőbbé válik az is, hogy alakulhatott ki bennük az a végzetesen ostoba meggyőződés, hogy India után képesek meghódítani és uralmuk alatt tartani Afganisztánt is.

Ezt a könyvet akkor írtam, amikor az amerikaiak és a britek bevonultak Afganisztánba 9/11 után. Ahogy az interjú elején utaltunk rá, elképesztő párhuzamok látszottak az első angol–afgán háborúval: kiderült például, hogy az új afgán elnök, Hámid Karzai egyenesági leszármazottja Sah Sudzsának, akit a britek ültettek Afganisztán trónjára 1839-ben. Mindketten annak a popalzai törzsnek a tagjai, amelyik az elitet adó, legokosabb törzsnek számít az országban. Nem tudom, hogy a magyar történelemből melyik családot lehetne hozni analógiának, talán az Esterházyakat. A nyugatiak tehát mindkét alkalommal közülük emeltek hatalomra valakit, a változások vesztesei pedig mindig a parasztok voltak. Belőlük állt a ghilzai törzs, amelyik 1839-ban a britek elleni felkelés élére állt. A ghilzaiok vezetője 9/11 idején pedig Mullah Omar, Oszáma bin Láden egyik szponzora volt.

Ez tehát nemcsak egy halovány történelmi párhuzam, hanem szinte pontosan ugyanazt a háborút vívták meg újra. Nyugaton ezt nem nagyon tudatosították, de az afgánok nagyon is tisztában voltak vele. Az amerikaiak nem értették, a britek már megfélemeztek róla, Tony Blair eleve nem volt történész alkat. Amikor Hámid Karzait beiktatták elnöké, a tálibok azzal a retorikával lázítottak, hogy ki akar a britekkel lepaktáló Sáh Sudzsa fia lenni, inkább legyen mindenki Doszt Muhammad örököse, aki harcolt a hódítók ellen.

Annak ellenére is elevenen él a két évszázaddal ezelőtti háború emléke, hogy azóta számos alkalommal próbálták nagy hatalmak megszállni Afganisztánt? Legutóbb a szovjetek, akik szintén megalázó kudarcot szenvedtek el.

Nagyon elevenen. Nagy-Britanniában és Amerikában azért nem tudnak minderről, mert a megszálló hatalmak közönyösek a történelem iránt, de Kabulban mindenki tudja, miről van szó. Tavaly nyáron, amikor az afgán kormány összeomlott, elkezdtek képeslapokat osztogatni *A sereg maradéka* című ikonikus brit olajfestményről, amely az 1842-es angol visszavonulás állítólagos egyetlen túlélőjét, a végletekig kimerült dr. Brydont ábrázolja. A könyvem is részévé vált az eseményeknek. Amikor Hámid Karzai még elnök volt, egy afgán barátom adott neki egy példányt *A sah visszatér*ből, ő pedig olvasás közben elszörnyedt attól, hogy ez milyen jövőt vetít előre a számára. Sudzsa, hozzá hasonlóan, külső erők segítségével került hatalomra, amiért halállal lakolt. Karzait annyira érdekelte a történet, hogy a meghívására Afganisztánba utaztam, hogy részletesen átbeszéljük, Sudzsa hol rontotta el a dolgot.

*Pictures From History / Universal Images Group / Getty Images Elizabeth Thompson
A sereg maradéka című festménye.*

És változtatott ennek hatására bármit az ország vezetésén?

Radikálisan változtatott. Egy, Washington felé tartó repülőúton olvasta a könyvet, és mikor megérkezett, elkezdett élesen Amerika-ellenes közleményeket kiadni. Az amerikaiak rájöttek, hogy a könyvet olvassa, de ezt csak onnan tudom, hogy a WikiLeaks kiszivárogtatta Hillary Clinton leveleit, és ő írja az egyik emailjében, hogy rá kell venni Karzait, ne olvassa tovább ezt a hülye könyvet, mert ez majd Amerika ellen fordítja. A szivárogtatások után ez a történet a New York Times címlapján kötött ki.

Az elég árulkodó mozzanat, hogy az amerikai külügyminiszter inkább azon mesterkedik, hogyan kéne az afgán elnök kezéből kivenni egy történelmi könyvet, ahelyett, hogy esetleg ő is elolvasná. Ennek ellenére a Fehér Házban is kíváncsiak voltak a véleményére, ha jól tudom.

Igen, meghívtak a Fehér Házba, az Afganisztánnal foglalkozó csapatot nagyon érdekelte a mondanivalóm, a britek nem voltak kíváncsiak a tanácsaimra.

A kudarcok láttán úgy tűnik, mintha a megszálló hatalmak egyáltalán nem ismernék a megszállt régiók történelmét, kultúráját és társadalmi viszonyait. De ez a fehér házi találkozó is mutatja, hogy ennél összetettebb a helyzet: a kellő ismeretek megvannak, csak az ebből levont következtetések valahol elakadnak a hatalmi gépezetben. A könyvből is az derül ki, hogy már a 19. században is voltak brit vagy akár orosz kémek, kutatók és informátorok, akik kiválóan átlátták az afgán helyzetet, a társaság vezetősége mégsem rájuk hallgatott, hanem azokra a héjákra, akik be sem tették a lábukat Afganisztánba.

Előzetesen én is azt hittem, hogy teljes tudatlansággal fogok találkozni a Fehér Házban, ám erre alaposan rácáfolt a valóság. Nagyon okos emberek vártak ott, némelyikük beszélt a dari nyelvet is, amit én nem, kiválóan ismerték az afgán törzsi politikát, az általuk feltett kérdések pedig rendkívül éleslátóak voltak.

Ez a felhalmozott tudás hol veszik el a rendszerben?

Valóban ez a nagy kérdés, mert hiába az a sok okos ember, mindkét megszállás során elképesztően ostoba döntések születtek. A britek hibát hibára halmoztak, például a töltényraktáraikat is teljesen rossz helyeken állították fel. Az amerikaiak a tavalyi kivonuláskor valószínűleg ötezer terepjárót hagytak ott a Bagram légibázison, ám a slusszkulcsokat magukkal vitték, hogy még véletlenül se legyenek használhatók. Ahelyett, hogy bátorították volna az afgán hadsereget, teljesen elbizonytalanították őket a kivonulásuk módjával. Az ott hagyott fegyverek egy része működött, de a kifinomultabb hadi eszközökhöz már drága szoftverek és erre kiképzett emberekre lett volna szükség. Manapság nekem már ahhoz is a gyerekeimet kell hívnom segítségért, hogy bekapcsoljam a tévét, egy modern rakétarendszer pedig ennél egy kicsit bonyolultabb. Egy tetszőleges afgán katona nem fogja tudni kezelni az ilyen fegyverrendszereket. A karbantartásukról már nem is beszélve. A high tech fegyverzethez high tech karbantartás kell, de ők ezt is magukkal vitték. Hiába maradtak tehát méregdrága fegyverek Afganisztánban, jelentős részük semmit nem ért a tálibokkal szemben. Az AK-47-eseken túl szinte minden használhatatlannak bizonyult.

Mivel lehetett volna elkerülni ezt a katasztrofális befejezést, onnantól kezdve, hogy már bevonultak Afganisztánba?

Millió módon elkerülhették volna. Leginkább azzal, ha átnyúlnak a törzsi politika törésvonalain. Mert a bukás fő oka az volt, hogy ezt elmulasztották. Lepaktáltak az arisztokráciával, és elidegenítették maguktól a szegény rétegeket. Ez tömeges elégedetlenséghez vezetett, és rengetegen lettek azok, akik szinte bármit hajlandók voltak kockára tenni, hogy egy kis pénzhez jussanak. A kínaiak viszont nagyon dörzsölten szálltak be a térség politikai pókerjátsmájába. Szerződéseket kötöttek a lítium és egyéb ritka, a 21. századi technológiához létfontosságú nyersanyagok bányászati jogaira az országban. Mert rengeteg ilyen nyersanyag található Afganisztánban.

Elég döbbenetes, hogy nyugati erők húsz évig tartották megszállva az országot, mégis az egyik nagy rivális, Kína tud ilyen gazdasági előnyökhöz jutni.

Pár héttel a tálib hatalomátvétel után Pekingben már fogadták is a tálib vezetőket. Az erről készült mókás fotókon elég nagy a kontraszt az öltönyös kínai politikusok és a tradicionális pastu viseletű, szakállas tálibok között, de ez nem akadályozta őket a megállapodásban. A kínai imperializmus modellje sokkal működőképesebbnek tűnik a mai világrendben, mint a nyugati. Fontos eszközük, hogy adósságcsapdába taszítanak országokat. Sok időt töltöttem Srí Lankán, ahol a miniszterelnököt is magával rántó pénzügyi válság egyik eleme volt a Kínától felvett gigantikus hitel is, amit nem tudtak visszafizetni. Az adósság fejében két kikötőt is átadtak Kínának, ahol most kínai tengeralattjárók állomásoznak. Így teljesen körbevették Indiát. Ennél

vannak extrémebb példák is, amik már tényleg teljesen a Brit Kelet-indiai Társaság fénykorára emlékeztetnek: Pakisztánban például kínai pénzből épül az ötsávós, kínai mérnökök által tervezett Karokorum-autóút, ami Iszlámábádot köti össze Kínával. Az építkezést Pakisztán területén is kínai katonák őrzik, ami elég döbbenetes.

A kínai imperializmus hatékonyságának része az is, hogy ők nem támasztanak emberi jogi és egyéb, értékalapú elvárásokat az üzletfeleikkel szemben.

Bárkivel üzletet kötnek. Nem véletlen, hogy *A sah visszatért* már tíz éve azzal a mondattal zártam, amit egy afgán véntől hallottam az afganisztáni forrásgyűjtő körutam során: „Az amerikaiaknak lassan bealkonyul. Most Kína napja virrad fel.”

Az elmúlt egy évben sok szó esett arról, hogy vajon megváltoztak-e a tálibok, ahogy állítják magukról. Vagy ez pusztán imázsépítés, és ugyanolyan elnyomás lesz, mint a 90-es években, ami a polgárháború kiújulásának esélyét is megnöveli?

Egy biztos, a mostani felállás mindenkinek szörnyű, nincsenek győztesek, talán Kínát leszámítva. Az amerikaiak megalázó helyzetbe hozták magukat, és számomra nagyon valós kérdés, hogy Putyin vajon akkor is megtámadta volna-e Ukrajnát, ha Amerika bátrabb katonai fellépéssel védi az érdekeit Afganisztánban.

Ami történt, az hatalmas gyengeségről árulkodott, és Putyin úgy gondolhatta, hogy Ukrajnával kapcsolatban is gyengeséget mutatnak majd. Ukrajna megszállását tehát az afganisztáni kudarc direkt következménynek látom. Az ukrán erők határozottabb amerikai támogatása viszont épp elbizonytalaníthatta Hszi-Csin Pinget, aki sok jel szerint Tajvan megszállására készült.

Ezek a világpolitikai következmények, de mit vár az afgánokra?

Az afgánok számára katasztrófa, ami történt. A tálibok katonailag kifinomultabbá váltak, de más tekintetben nem változtak. Ezek egyszerű, múltba révedő, dogmatikus, szuperkonzervatív földművesek, akik írni, olvasni is alig tudnak. A katarai tárgyalásokra persze okos embereket küldtek, de amint hatalomra kerültek, a középosztálybeli tárgyalóik kiszorultak a belső hatalmi körökből, egyikük sem került be a kormányba. A tálibok tehát nem változtak. A mostani helyzet Pakisztánban is fokozza a terrorveszélyt, ami tíz évig egész nyugodt volt. Szoktam Pesavarban járni, de most megint hetente vannak robbantások, így egy ideig nem megyek oda.

A király visszatér írása előtt viszont körbeutazta Afganisztánt, amikor még javában zajlott a háború.

Igen, és tudja, ki hívott oda? Asraf Gáni, aki akkoriban még a kabuli egyetemet vezette, és rengeteg segítséget nyújtott nekem a könyv megírásához. Az még senkinek nem jutott akkor eszébe, hogy Hámid Karzai után ő lesz Afganisztán következő elnöke. Ez az út azért is volt olyan fontos számomra, mert még mindig rengeteg történelmi mű születik a régióról, amihez csak brit forrásokat használnak, pedig az afgánoknak és az összes muszlim országnak rendkívül nagy történetírói hagyományai van.

„Ha majd mindenki meghalt, akkor a Nagy Játéknak is vége lesz. Előbb nem” –

írja Kipling a 19. század fő nagyhatalmi rivalizálásáról, a paranoiába és háborúkba torkolló brit–orosz versengésről. Egyetért a kijelentéssel?

Természetesen, még mindig zajlik a Nagy Játék, és szerintem a már említett, ritka nyersanyagok írnak majd hozzá egy újabb fejezetet. Elképesztő belegondolni, hogy Amerika a világ minden pénzét elköltötte Afganisztánban anélkül, hogy igazán kiaknázták volna a lehetőségeket. Pedig az imperializmus első szabálya, hogy termelj profitot a hódításaidból. Ez amúgy egy másik tanulság az afgán történelemből: nem arról van szó, hogy Afganisztán nem meghódítható. Elég katonával bármilyen területet el lehet foglalni. Ám a megszállt ország olyan veszteségeket termel a hódítónak, hogy olcsóbb kivonulni, mint bent maradni. Ez pont fordított helyzet, mint Indiában, ahol óriási profitot termelt a Brit Kelet-indiai Társaság. Amerikával is ez történt: azért vonultak ki, mert nem volt jó okuk maradni, de ha kicsit okosabban csinálják, többféle módon lehetett volna birodalmi hasznot hajtani az afganisztáni jelenlétből, amiből a megszállás költségei is fedezhetők lettek volna. Ezeket a hasznokat most a kínaiak fölözhetik le anélkül, hogy katonailag be kéne vonulniuk.

A nyugati társadalmak ön szerint hogy állnak a gyarmati múlttal való szembenézéssel?

Történetek változások, ma már sokkal nagyobb az érdeklődés a gyarmatosítás időszaka és hatásai iránt, mint húsz éve, amikor írni kezdtem erről. Jobban tisztában vagyunk vele, a világ milyen tetemes részét formálta az európai kolonializmus. A brit társadalomban mégis nagyon korlátozott annak megértése, hogy a birodalomnak milyen hatása volt a világra. Ennek részben az az oka, hogy a filmekben ez a korszak mindig olyan gyönyörű: ékkövek, Taj Mahal, gőzmozdonyok, minden mesésen néz ki, és nem olyan sivár, mint a Schindler listájában, ahol bőrkabátos verőlegények járnak körbe, hogy rémtetteket kövessenek el. A britek meggyőzték magukat, hogy mivel ilyen egzotikusan néz ki a filmekben, ez biztos jótékony hatású is volt, és a gyarmati népek javát szolgálta.

Pedig tudjuk, hogy ez nem így van. Végső soron minden birodalom arról szól, hogy lehet elvenni dolgokat másoktól, ha kell, kényszerítéssel, hatalmas szenvedések árán.

XX

[https://en.wikipedia.org/wiki/William_Dalrymple_\(historian\)](https://en.wikipedia.org/wiki/William_Dalrymple_(historian))

[In Xanadu](#) (1989)

- *[City of Djinns: A Year in Delhi](#)* (1994)
- *[From the Holy Mountain: A Journey in the Shadow of Byzantium](#)* (1997)
 - *[The Age of Kali](#)* (1998)
 - *[White Mughals](#)* (2002)
- *[The Last Mughal, The Fall of a Dynasty, Delhi 1857](#)* (2006)
- *[Nine Lives: In Search of the Sacred in Modern India](#)*. London, Bloomsbury. (2009) [ISBN 978-1-4088-0061-4](#)
- *[Return of a King: The Battle for Afghanistan](#)* (2012) [ISBN 978-1-4088-1830-5](#)
 - *[The Writer's Eye](#)* (2016) Harper Collins India [ISBN 978-9-3517-7925-4](#)

- [*Koh-i-Noor: The History of the World's Most Infamous Diamond*](#) (2017) [ISBN 978-1-63557-076-2](#)
- [*The Anarchy: The Relentless Rise of the East India Company*](#) (2019) [ISBN 978-1-40886-437-1](#)